

УДК 336.2

Коніна Марина Олександрівна
асистент кафедри фінансів та банківської справи
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто сучасний стан податкової системи України. Виділено основні проблеми та наслідки їх впливу на економіку держави. Надано пропозицій щодо підвищення ефективності вітчизняної системи оподаткування в сучасних умовах з врахуванням досвіду розвинутих країн.

Ключові слова: податки, податкова система, Doing Business-2015, податкове законодавство, податок на додану вартість, податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб.

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах податкова система повинна слугувати інструментом, за допомогою якого відбувається формування валового внутрішнього продукту та національного доходу, споживання коштів та розподіл їх між фізичними та юридичними особами, розвиток різних підприємств і галузей народного господарства, інвестиційної діяльності, а також забезпечується підтримка необхідного рівня життя різних верств населення. Але чинна система оподаткування повною мірою не може забезпечити реалізацію ні цілей державної політики, ні прав і цілей платників податків. Недоліки, які були допущені під час її створення, призвели до того, що податки не виконують повноцінно ні фіскальної, ні стимулюючої функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження питань теорії та практики функціонування податкової системи, вирішення проблеми розробки й реалізації політики оподаткування як важливого економічного важеля регулювання зробили В.В. Барабанова, З.С. Варналій, Н.О. Молдован, Г. Нагорняк, Л.П. Олейнікова, Н.А. Степанюк; Ю.М. Кушнірчук, А.М. Соколовська, О.І. Соскін, Г.М. Карамішева, А.В. Гречко та ін. Та зважаючи на сучасний стан податкової системи, можна зробити висновок про те, що даний напрям дослідження потребує подальшого удосконалення для знаходження балансу інтересів платників податків та держави.

Постановка завдання. Питання ролі податкової системи в процесі розбудови ефективної економіки держави та впливу на процес її євроінтеграції залишається не дослідженим повною мірою відповідно до вимог сучасності, а саме тих умов, у яких опинилася Україна під впливом політичних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підтвердженням недостатньої ефективності системи оподаткування є надзвичайно низькі позиції в міжнародних рейтингах, не зважаючи на те, що позиція України в рейтингу легкості ведення бізнесу, з урахуванням розширення наборів кількох показників поліпшилася і наша держава перемістилася зі 112-го місця в 2013 році на 83 позицію в 2015 році зі 189 країн світу, і розташовується між Брунеєм і Саудівською Аравією. При цьому очолив рейтинг Сінгапур. На другому місці – Нова Зеландія, на третьому – Данія. За-

микають список Лівія і Еритрея – 188 і 189 місце відповідно. (У число країн, які в період з 2014 по 2015 року досягли найкращих результатів щодо поліпшення ведення бізнесу, увійшли Коста-Ріка, Уганда, Кенія, Кіпр, Мавританія, Узбекистан, Казахстан, Ямайка, Сенегал і Бенін) [3].

В Україні з 2006 року (у тому числі 20 з 2009-го) проведено 27 успішних реформ, введено електронну систему для подачі декларацій та сплати єдиного соціального податку суб'єктами господарювання. Крім того, було введено єдине вікно, спрощена реєстрація юросіб в статоргани. Відбулися зміни в можливостях збору та отримання інформації про позичальників, поліпшення в обробці митних декларацій.

При цьому підвищення позиції України в рейтингу Doing Business-2015 навряд чи можна вважати достатнім, оскільки основними проблемами податкової системи України залишаються великі масштаби тіньової економіки, ухиляння від сплати податків, обтяжливі податкові процедури, несправедливий податковий тягар [3].

Діюча на сьогодні податкова система є однією з найзаплутаніших в правовій системі України. Наша країна має складне законодавство, велика кількість статей закону можна тлумачити неоднозначно, деякі законодавчі акти є недостатньо узгодженими та суперечливими. Як свідчить практика застосування податкового законодавства, зміни, що вносяться до законів України з питань оподаткування, сприяють появі нових проблем.

Так, згідно податкової реформи 2014 року, скорочення кількості податків і зборів з 22 до 11 виникло за рахунок групування, а не саме їх зменшення [2].

Паралельно із цим відбулося підвищення акцизів, запровадження податку на майно, податку на розкішні автомобілі, додаткового імпортного збору терміном на 12 місяців, податок на обіг лотерей, військовий збір. Також відмінні більшості пільг, які застосовувались податку на прибуток підприємств. Відмінні пільгові ставки для: сфери ІТ – 5%, пріоритетних інвестиційних проектів – 0% [6].

Отже, зростання податкового навантаження на вітчизняні підприємства має багато негативних стратегічних наслідків, що в результаті призводить до збільшення темпів розвитку тіньової економіки.

Так, станом на серпень 2015 року тіньова економіка в Україні сягнула 47% ВВП, збільшившись на

5% в порівнянні з аналогічним періодом 2014 року. При цьому зниження обсягів тіншової економіки в Україні було зафіксоване в 2011 році – з 38% до 34% ВВП, після чого рік її обсяги залишалися стабільними, потім почали зростати: в 2013 році – до 35%, в 2014 році – до 41%. Такий рівень став рекордним, починаючи з 2007 року.

В топ-5 найбільш «тінізованих» галузей економіки України увійшли добувна промисловість, операції з нерухомим майном, переробна промисловість, транспорт і торгівля.

До комплексу показників, що визначають фіскальну ефективність податкової системи, відносять: обсяг надходжень податків до бюджету держави; відношення податкових надходжень до рівня ВВП або величини доходів бюджету; співвідношення змін податкових надходжень до річного показника інфляції; відношення сум податкових надходжень від оподаткування товарів вітчизняного походження та товарного імпорту; співвідношення планових і фактичних податкових надходжень; частку податкових надходжень, що були мобілізовані в окремому регіоні України, до загального показника податкових надходжень; ефективні ставки за окремими податками; рівень використання податкового потенціалу; продуктивність податкової системи та ін. [7].

Кожного року, коли ВВП зростає, зростають і податкові надходження до бюджетів. У 2009 р. ВВП зменшився у порівнянні з 2008 р. Того ж року зменшилися і надходження податкових платежів. А у 2010 р. зі зростанням ВВП, податкові надходження теж зросли. Така ж тенденція спостерігається і у 2011 та 2012 рр. (рис. 1) [4].

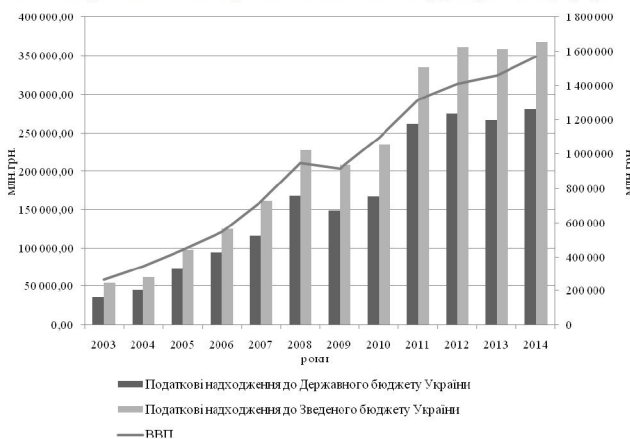

Рис. 1. Обсяги податкових надходжень до Державного та Зведеного бюджетів України та ВВП за 2003-2014 рр.

В цілому, податкових надходжень було зібрано 367,5 млрд грн., що на 13,5 млрд грн. або на 3,8% більше. Найбільших темпів росту та/або перевиконання плану надходжень досягнуто за статтями, які залежать від валютного курсу, зокрема ПДВ та акцизний податок з ввезених товарів, а також мит.

Динаміка доходів держави у період з 2012 до 2014 рр. має позитивну тенденцію, що свідчить про достатній обсяг надходжень та, в цілому, характеризує фіскальну політику як задовільну. Однак, динаміка видатків також має тенденцію до збільшення. То ж, для визначення ефектив-

ності податкової системи у шкалі «доходи-видатки» визначимо їхній показник як різницю між доходами та витратами (табл. 1) [4].

Таблиця 1

Оцінка ефективності «доходів-видатків» податкової системи України, млн. грн.

Рік	Доходи	Видатки	Дефіцит
2012 рік	445 525	492 455	-46 930
2013 рік	442 789	505 844	-63 055
2014 рік	495 856	594 410	-98 554

Як видно з табл. 1 дефіцит бюджету України протягом 2012-2014 років зріс майже вдвічі. Щоб втримати бюджетний дефіцит, у 2014 року вжито цілий ряд заходів направлених на підвищення надходжень та скорочення видатків. Це допомогло втримати загальний бюджетний дефіцит держави на рівні 4,6 відсотків ВВП (проти 4,8 відсотка в 2013 році).

Державний бюджет країн складається, головним чином, з податкових надходжень. У провідних країнах світу податкові надходження іноді становлять понад 90% державного бюджету. Щодо України, то частка податкових надходжень у державному бюджеті становить приблизно 80% (табл. 2) [5].

Таблиця 2

Структура доходів державного бюджету України за 2012-2014 роки, %

Доходи	Роки			Відхилення (2014-2012), в.п.
	2012	2013	2014	
Податкові надходження, з них:	79,7	77,8	79,0	-0,7
- ПДФО	2,0	2,2	3,6	1,6
- Податок на прибуток підприємств	16,1	16,1	11,3	-4,8
- збори за спеціальне використання природних ресурсів, із них:	0,7	4,1	5,3	4,6
- ПЛДВ	40,3	38,0	39,2	-1,1
- Акцизний податок	10,8	10,5	12,7	1,9
- податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	3,8	3,9	3,5	-0,3
- рентна плата, збори за паливно-енергетичні ресурси	5,1	1,7	1,7	-3,4
- інші податкові надходження	0,9	1,3	1,7	0,8
Неподаткові надходження	19,8	21,6	19,2	-0,6
Доходи від операцій з капіталом	0,4	0,1	0,2	-0,2
Цільові фонди	0,1	0,1	0,1	0
Інші надходження	0	0,4	1,5	1,5

Як видно з табл. 2 протягом 2014 року до державного бюджету України надійшло 280,2 млрд. грн. податкових надходжень, що на 17,4 млрд. грн. або на 0,3% більше відповідного показника минулого року. Така ситуація пов'язана з тим, найбільших темпів росту досягнуто за статтями, які залежать від валютного курсу, зокрема ПДВ та акцизний податок з ввезених товарів, а також мит. При цьому за іншими статтями доходів спостерігаємо суттєве недовиконання, а саме: з податок на доходи фізичних осіб надійшло менше на 1,5 млрд. грн. або на 10,9%; податку на додачу вартість – на 10,9 млрд. грн. або на 7,3%, акцизного податку з вироблених в Україні товарів – на 3,8 млрд. грн. або на 12,0%; платежі за користування надрами – на 2,2 млрд. грн. або на 10,7%. Податку на прибуток підприємств надійшло менше на 0,3 млрд. грн., або на 0,9%.

Розглядаючи питання ефективності системи оподаткування, не можливо не згадати про податкові пільги, які за певних умов є дієвим інструментом підтримки національної конкурентоспроможності. Основним недоліком чинного пільгового оподаткування в Україні є те, що більшість податкових пільг надаються на невизначений термін, з необґрунтованим і нецільовим змістом, що призводить до постійних втрат бюджетних надходжень і гальмування економічного зростання.

На даному етапі розвитку економіки України економічні процеси знаходяться у стагнаційному стані, що негативно впливає на динаміку розвитку основних напрямів економіки країни. Промислові підприємства країни складають значну частку загального обсягу ВВП, тому їхня ефективна діяльність є запорукою раціонального функціонування економіки в цілому.

Україна, за оцінками міжнародних організацій, опинилася на найгірших позиціях міжкраїнових рейтингів за бідністю та соціальною нерівністю. За даними ООН, за межею бідності в Україні перебуває майже чверть населення. При цьому бідні, середні, заможні і дуже багаті українці платять практично однакові податки – 15-17%. Соціальна нерівність за доходами і рівність за податками тут аж ніяк не узгоджуються. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, заможні громадяни (таких половина) в США платять 97% податків, в Україні – лише 64%. Водночас незаможні громадяни (друга половина) в США платять 3%, в Україні – 36% податків (рис. 2) [8].

Отже, система оподаткування, як інструмент державного регулювання економічних і соціальних процесів, має відображати інтереси держави, юридичних та фізичних осіб. Зростання обсягів податкових надходжень тільки позитивно відобразатиметься на соціально-економічному житті держави. Для цього слід ретельно прогнозувати їх обсяг, від якого залежить фінансово-бюджетна збалансованість і загальний розвиток держави. Але вітчизняна система оподаткування потребує удосконалень.

Оскільки Україна має намір інтегруватися в європейський економічний простір, то постає нагальне питання необхідності адаптації вітчизняного законодавства до вимог ЄС, його гармонізації та уніфікації.

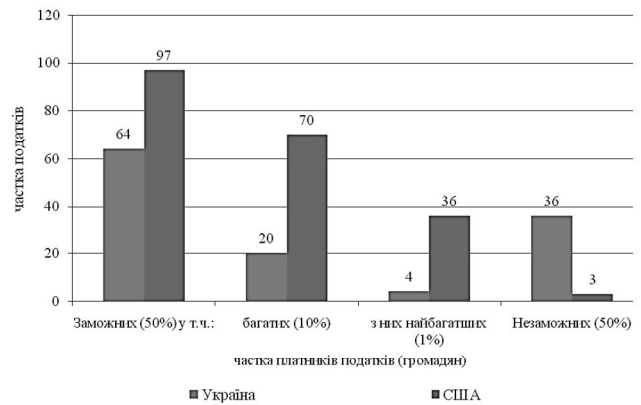

Рис. 2. Частка громадян і сплачуваних ними податків, %

Так, податкові системи розвинених європейських країн зорієнтовані на оподаткування доходів громадян, і ця тенденція має незворотний характер. Отже, очевидним для України є посилення уваги до такого виду оподаткування і головним моментом, про що свідчить європейський досвід, має бути стягнення податків із тієї частки доходів платників, які залишаються після забезпечення основних життєвих потреб працівника та його сім'ї. У цьому контексті має бути переглянутий неоподатковуваний мінімум доходів громадян, який сьогодні не відповідає потребам платників (табл. 3) [9].

Таблиця 3
Прогресивна шкала оподаткування доходів

Доходи	Ставка
До 10 прожиткових мінімумів на місяць	15%
10-17 прожиткових мінімумів	17%
17-33 прожиткові мінімуми	20%
Доходи на 33-66 прожиткових мінімумів	25%
Надприбутки	30%

Розроблений ще в 2010 році Податковий кодекс передбачав поступове зниження ставки на прибуток з 25% до 16%. Небагатьом країнам вдалося зібрати таку велику частку ВВП від надходжень податків на прибуток підприємств, як Україні, а саме 4% від ВВП в 2013 році, тоді як країни ЄС в середньому збирають 2,5% від ВВП, при тому, що ставки податку на прибуток набагато вищі (за винятком Кіпру), ніж в Україні.

Тому доцільно було б все таки зниження податку на прибуток за умови, що підприємства не будуть мінімізувати свої прибутки через трансферне ціноутворення в офшорних зонах та податкових ямах. А скасування податку з дивідендів, змогло б підвищити інвестиційну привабливість вітчизняних підприємств.

Середній показник надходжень від ПДВ в країнах ЄС становить 7% ВВП, в Україні він становить 10% ВВП, не зважаючи на те, що даний податок найбільш корумпований і бюджет нашої держава щорічно несе суттєві втрати через використання численних шахрайських схем з його застосуванням. Але на даний час реальної альтернативи ПДВ в Україні не існує. Тому доцільно використати досвід розвинутих країн та

впровадити більшу диференціацію ставок ПДВ в залежності від виду діяльності. Так, варто запровадити знижену ставку ПДВ на товари, які визнані суспільними необхідними (продукти харчування, дитячих товарів, товарів щоденного попиту тощо), а для товарів розкоші, підакцизних товарів (шкідливих для здоров'я) варто застосувати підвищену ставку ПДВ (табл. 4) [10].

Таблиця 4
Ставки ПДВ у деяких країнах ЄС, %

Країна	Знижена	Стандартна
Франція	7, 5,5, 2,1	19,6
Італія	10, 6, 4	20
Німеччина	7	19
Великобританія	0 або 5	20
Для всіх інших країн	Не вище 5	Не нижче 15

При цьому модернізація процесів адміністрування податків та зборів повинна унеможливити ухилення від оподаткування або принаймні зробити його економічно не вигідним. В обмежених можливостях зниження податкового навантаження саме спрощення та автоматизація механізмів виконання податкових зобов'язань платників поряд із широкомасштабною дерегуляцією покликані стимулювати підприємницьку та відновити інвестиційну діяльність. Уникнення суб'єктивного людського фактору в контактах бізнесу та держави відіграють провідну роль в питанні подолання проявів корупції. Потребує посилення аналітична функція в роботі податкових органів за рахунок зменшення часу на контрольні-перевірочну діяльність.

В даному випадку доцільно використати досвід таких європейських країнах, як Швеція, Данія, Велика Британія застосовується найбільш ефективна, прозора та проста система сплати податків – Єдиний рахунок. Ця система дозволяє платнику податків одним платіжним дорученням сплатити грошові зобов'язання за всіма податками та зборами, обов'язковими до сплати, та стовідсотково запобігає допущенню помилок

при перерахуванні коштів. При цьому у податкової служби є реальне бачення стану розрахунків платників податків з бюджетами, а саме – ситуація, коли у одного платника податків одночасно з одного податку обліковується переплата, а з іншого – податковий борг, є неможливою. Платники податків зазначених країн вважають запровадження Єдиного рахунку найважливішим досягненням податкової служби, що значно поліпшило взаємовідносини з податковою службою, скоротило бюрократичні процедури та втрати, пов'язані зі сплатою податків [11].

Отже, необхідно умовою підвищення ефективності вітчизняної податкової системи налагодження довірчих взаємин платника податків та податкових органів; робота над правовою грамотністю і інформованістю суспільства.

Висновки з проведеного дослідження. Податкова система України схожа до існуючих податкових систем розвинутих країн світу, проте вона, на відміну від них, не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяє економічному розвитку суб'єктів господарювання та перешкоджає розвитку України як соціально спрямованої держави.

За результатами аналізу можна зазначити, що основними проблемами вітчизняної податкової системи є: складність і непрозорість, недосконале податкове законодавство щодо адміністрування та контролю за сплатою податкових зобов'язань.

Для того, щоб адаптувати вітчизняне податкове законодавство до європейських норм, необхідно створити максимально сприятливі умови для розвитку бізнесу і підвищення добробуту громадян в Україні, податковий тягар не повинен зменшувати економічну активність платника. Крім того, оподаткування не повинно бути перешкодою ні для внутрішньої раціональної організації виробництва, ні для його зовнішньої орієнтації на структуру попиту споживачів. Держава має встановлювати такий спосіб оподаткування, який би враховував спроможність кожного економічного суб'єкта сплачувати податки і відповідно – забезпечувати благо усього суспільства.

Література:

1. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України: документ 2755-17; редакція від 04.09.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо усунення окремих неузгодженостей норм законодавства»: документ 1200-18; редакція від 02.08.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1200-18>
3. Україна увійшла в першу сотню Doing Business-2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/ukrayina-protisnulas-u-pershu-sotnyu-doing-business-2015-155155_.html
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Стратегічні пріоритети і завдання податкової реформи в Україні». Аналітична записка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1801/>
6. Гречко А. В. Перспективи реформування податкової системи України в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс] / А. В. Гречко. – Режим доступу: http://www.problecon.com/pdf/2014/3_0/60_70.pdf
7. Коротун В. І. Перспективні напрями підвищення фіскальної ефективності податкової системи України [Електронний ресурс] / В. І. Коротун. – Режим доступу: http://ir.asta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/205/1/172_IR.pdf
8. Белкіна Є. О. Проблеми і перспективи розвитку оподаткування в Україні [Електронний ресурс] / Є. О. Белкіна. – Режим доступу: <http://www.bulletin.uabs.edu.ua/store/eco/2013/847eb8f0b64c834277a9d8c0fdbba748e.pdf>
9. В Україні вводять прогресивну шкалу прибуткового податку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/news/2014/03/27/260939_ukraine_vvodyat_progressivnyu_shkalu.html
10. Бохенко О. С. Функції податків та їх реалізація в податковій системі України [Електронний ресурс] / О. С. Бохенко, О. М. Антонюк. – Режим доступу: <http://intkonf.org/bohenko-os-antonyuk-om-funktsiyi-podatkiv-ta-yih-realizatsiya-v-podatkoviy-sistemi-ukrayini>

11. Мінкович В. Т. Реформування податкової системи України як необхідна умова для розбудови провідної держави / В. Т. Мінкович, В. В. Свадеба // Науковий вісник Ужгородського університету – 2015 – Серія «Економіка». Випуск 1 (45). Т. 1. – С. 224-226.

Конина Марина Александровна

асистент кафедри фінансов и банковского дела
Донецького національного університета економіки и торгівли
имени Михаила Туган-Барановского

ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация

В статье рассмотрено современное состояние налоговой системы. Выделено основные проблемы та результаты их влияния на экономику страны. Приведены предложения улучшения эффективности современной системы налогообложения в современных условиях с учетом опыта развитых стран.

Ключевые слова: налоги, налоговая система, Doing Business-2015, налоговое законодательство, налог на добавленную стоимость, налог на прибыль, налог на доходы физических лиц.

Konina Maryna Oleksandrivna

assistant Department of Finance and Banking
Donetsk National University of Economics and Tradenamed
after Mykhayilo Tugan-Baranovsky

WAYS OF IMPROVING THE EFFICIENCY OF FUNCTIONING OF THE TAX SYSTEM OF UKRAINE IN THE MODERN CONDITIONS

Summary

This article had considered the modern condition of the tax system of Ukraine, had allocated basic problems and consequences of it's influence for the economy of the country, had provided suggestions for improving the efficiency of the domestic tax system at the modern conditions with taking the experience of developed countries.

Keywords: taxes, the tax system, the tax legislation, Doing Business-2015, the value added tax, the income tax, the tax to income of physical persons.

УДК 631.162:657.471

Корабахіна Анастасія Юріївна

асистент кафедри фінансів і кредиту
Миколаївського національного аграрного університету

ФОРМУВАННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ВПЛИВОМ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ

У даній статті досліджено вплив держави на процес формування трансакційних витрат сільськогосподарських підприємств. Проведено оцінку індексу конкурентоспроможності Миколаївського регіону за складовою державних інституцій. Здійснено порівняльний аналіз індикаторів забезпечення виконання контрактів підприємствами України та інших країн.

Ключові слова: трансакції, трансакційні витрати, сільськогосподарське підприємство, інституціональне середовище, державні інституції.

Постановка проблеми. Трансформація вітчизняного агропромислового комплексу в умовах реформування національної економіки є базисом не лише для функціонування мережі підприємств переробної промисловості, а й формування продовольчої безпеки держави. Зазначені процеси супроводжуються інституціональним розширенням за рахунок збільшення мережі інститутів, суб'єктів інфраструктури, аграрного ринку, що теоретично повинні сприяти ефективній взаємодії

між виробниками, посередниками і споживачами сільськогосподарської продукції. Разом з тим, структура інституціонального середовища, диспропорції в його наповненні в поєднанні із недосконалою інформаційно-комунікаційною мережею не сприяють зниженню трансакційних (невиробничих) витрат суб'єктів господарювання, збільшуючи їх питому вагу в загальних витратах.

Попри такі тенденції на сьогодні в Україні залишається чітко не визначеним поняття тран-